

مستشیات دین

با اضافات و الحاقات

دکتر سید مهدی میرداداشی

استادیار گروه حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

با دیباچه

دکتر سید حسین صفایی

استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

سرشناسه	میرداداشی، مهدی، ۱۳۵۱ -
عنوان قراردادی	ایران، قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور	مستثنیات دین / تألیف مهدی میرداداشی. با مقدمه: حسین صفایی
مشخصات نشر	تهران: خرسندی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۲۲۴ ص
شابک	978-600-114-158-4
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا:
یادداشت	کتابنامه: ص ۲۰۵-۱۹۹
موضوع	معافیت از توقیف اموال -- ایران
موضوع	اجرای حکم -- ایران
موضوع	مصادره اموال -- ایران
موضوع	آیین دادرسی مدنی -- ایران -- تفسیر و استنباط
شناسه انورده	صفایی، حسین
رده‌بندی کتبه	۱۳۹۵ م ۵ ح ۹ / ۴۰۰۶ KMH
رده‌بندی دیوید	۳۴۵ / ۵۵۰۷۷۳
شماره کتابشناسی	۳۳۷۱۲۲۵

انتشارات خرسندی

خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، خیابان لبافی‌نژاد، نرسیده به

خیابان دانشگاه، پلاک ۷۴، واحد ۲

تلفن: ۵-۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵-۶۶۴۹۰۵۸۱

فروشگاه شماره ۱: دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، تلفن: ۶۶۴۱۰۲۰۳

فروشگاه شماره ۲: میدان انقلاب، خیابان میری جاوید (اردیبهشت)، پلاک ۱، تلفن: ۶۶۹۵۰۷۵۹ - ۶۶۷۵۵۹۱۰

فروشگاه شماره ۳: خیابان انقلاب، نرسیده به میدان فردوسی، کوچه شهید براتی، دانشکده حقوق دانشگاه آزاد،

طبقه زیرین (قسمت کتابفروشی) تلفن: ۶۶۷۵۵۹۱۰

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

مستثنیات دین

با اضافات و الحاقات

دکتر سید مهدی میرداداشی

با دیباچه: دکتر سید حسین صفایی

چاپ اول جدید (چاپ دوم): ۱۳۹۵ - تیراژ: ۵۰۰ جلد - قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-114158-4

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۱۵۸-۴

فهرست مطالب

دیباجه استاد دکتر سید حسین صفایی	۱۱
مقدمه مؤلف	۱۵
مقدمه چاپ جدید با اضافات و الحاقات	۲۱

بخش اول مفاهیم، ماهیت و تاریخچه مستثنیات دین

فصل اول: شناسایی و ماهیت حقوقی مستثنیات دین	۲۷
مبحث اول - مفاهیم و واژه‌ها	۲۷
گفتار اول - مفهوم مستثنیات دین	۲۸
الف) دین	۲۸
ب) مستثنیات	۳۱
ج) مستثنیات دین	۳۱
گفتار دوم - برخی اصطلاحات پیرامون مستثنیات دین	۳۳
الف) قرض	۳۳
ب) افلاس و اعسار	۳۵
ج) توقف و ورشکستگی	۳۹
د) توقیف و مزایده	۴۴
مبحث دوم - ماهیت حقوقی و مقتضای اصل در مستثنیات دین	۴۸
گفتار اول - ماهیت حقوقی	۴۸
الف) بررسی فقهی «حق» و «حکم»	۴۹
ب) بررسی حقوقی قوانین امری و تکمیلی	۵۷
ج) نظریه برگزیده	۶۱
گفتار دوم - مقتضای اصل در مستثنیات دین	۶۵
فصل دوم: تاریخچه مستثنیات دین	۶۹
مبحث نخست - پیشینه فقهی مستثنیات دین	۶۹

۶۹	گفتار اول - بررسی روایات وارده
۷۳	گفتار دوم - بررسی متون فقهی
۷۳	الف - جایگاه بحث
۷۵	ب) دیدگاه مشهور فقهای امامیه
۷۶	ج) برخی فروع مذکور ذیل مستثنیات دین
۷۶	۱. عدم اختصاص مستثنیات دین به موارد منصوصه
۷۸	۲. لزوم توجه به شأنت و نیاز مدیون در استثنای اموال
۸۰	مبحث دوم - سابقه تاریخی موضوع در قوانین موضوعه
۸۰	گفتار اول - قوانین موضوعه قبل از انقلاب اسلامی
۸۰	الف) قانون اصول محاکمات حقوقی قدیم مصوب ۱۳۲۹ ه.ق:
۸۱	ب) قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ ه.ش
۸۲	ج) قانون اداره تصفیه امور ورشکستگی مصوب ۱۳۱۸ ه.ش
۸۳	د) آیین نامه اقدامات اجرائی برای وصول مالیات مصوب ۱۳۳۵ ه.ش
۸۳	ه) آیین نامه اجرای احکام داد رسمی لازم الاجرا و طرز رسیدگی به شکایت از عملیات اجرایی مصوب ۱۳۵۵ ه.ش
۸۵	و) قانون اجرای احکام مدنی مصوب ۱۳۵۶ ه.ش
۸۷	گفتار دوم - قوانین موضوعه بعد از انقلاب اسلامی
۸۷	الف) اصلاحیه آیین نامه اجرای احکام داد رسمی لازم الاجرا و طرز رسیدگی به شکایت از عملیات اجرایی مصوب ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۷۰، ۱۳۸۰ ه.ش
۹۲	ب) اصلاحیه سال ۱۳۸۰ بر قانون مالیات های مستقیم مصوب ۱۳۶۶ ه.ش
۹۴	ج) قانون راجع به منع توقیف اموال منقول و غیرمنقول متعلق به شهرداری ها مصوب ۱۳۶۱ ه.ش
۹۴	د) قانون نحوه پرداخت محکوم به دولت و عدم تأمین و ترفیف اموال دولتی مصوب ۱۳۶۵ ه.ش
۹۵	ه) قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام
۹۵	و) قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب ۱۳۷۹ ه.ش
۱۰۴	الف) سیاق مواد مربوط به مستثنیات دین
۱۰۶	ب) مبانی و فلسفه مستثنیات دین
۱۰۷	ج) تفسیر مضیق در مورد مستثنیات دین
۱۱۰	ز) قانون نحوه اجرای محکومیت های مالی مصوب ۱۳۹۴/۳/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام

بخش دوم: مبانی و ضوابط مستثنیات دین با نگاهی تطبیقی به حقوق کشورهای اسلامی

۱۱۵	فصل اول: مبانی مستثنیات دین
۱۱۷	مبحث اول - قاعده لاضرر

۱۱۷	گفتار اول - مدرک و مفاد قاعده
۱۱۷	الف) مدرک قاعده
۱۱۸	۲. سنت
۱۲۰	ب) مفاد قاعده
۱۳۰	گفتار دوم - تطبیق قاعده بر موضوع بحث
۱۳۸	مبحث دوم - قاعده نفی عسر و حرج
۱۳۹	گفتار اول - مدرک و مفاد قاعده
۱۳۹	الف) مدرک قاعده
۱۳۹	۱. آیات قرآن مجید
۱۴۱	۲. روایات
۱۴۲	ب) مفاد قاعده
۱۴۶	گفتار دوم - تطبیق قاعده بر موضوع بحث
۱۵۳	فصل دوم: ضوابط مسائلیات دین
۱۵۳	مبحث اول - عین معین و مستثنیات دین
۱۵۳	گفتار اول - وجود عین مال، لیکار، بین اموال بدهکار
۱۵۷	گفتار دوم - بیع خیاری
۱۶۰	گفتار سوم - رهن مستثنیات دین
۱۶۱	مبحث دوم - شرایط مستثنیات دین
۱۶۱	گفتار اول - ملاک در مستثنیات دین
۱۶۲	الف) ملاک عسر و حرج
۱۶۲	ب) ملاک مطابقت با شأن مدیون (ما یلیق بحاله)
۱۶۴	ج) تلفیقی از ملاک عسر و حرج و ما یلیق بحاله
۱۶۷	گفتار دوم - فروش مستثنیات دین با طیب خاطر
۱۶۹	گفتار سوم - ارتباط مستثنیات دین با سب ایجاد و مصرف آن
۱۷۳	گفتار چهارم - تمثیلی بودن مصادیق مستثنیات دین
۱۸۲	گفتار پنجم - رعایت مستثنیات دین در احکام جزایی
۱۸۹	فصل سوم: بررسی مستثنیات دین در حقوق کشورهای اسلامی
۱۸۹	مبحث اول - کلیاتی در باب توقیف اموال
۱۸۹	گفتار نخست - انواع توقیف
۱۹۰	گفتار دوم - قواعد عمومی توقیف اموال
۱۹۳	مبحث دوم - مصادیق مستثنیات دین در قوانین کشورهای اسلامی و ارزیابی آنها
۱۹۳	گفتار نخست - موارد ویژه مستثنیات در قوانین کشورهای اسلامی
۱۹۳	الف) اموال دولتی، و عمومی
۱۹۴	ب) اموال و اعیان موقوفه
۱۹۵	ج) محصولات باغبانی و زراعی قبل از رسیدن

- د) حوالجات و اسناد تجاری قابل انتقال ۱۹۵
- ه) حقوقی که به شخص بدهکار مرتبط است ۱۹۶
- و) حقوق مؤلفین قبل از نشر ۱۹۶
- ز) علایم و نشان‌های تجاری و صنعتی و حق اختراع ۱۹۶
- ح) حقوق عینی تبعی ۱۹۶
- ط) زمینی که امرار معاش مدیون از محل درآمد آن می‌باشد ۱۹۷
- ی) اموال موهوبه یا موصی‌بها ۱۹۸
- ک) ودیعه مدیون در بانک‌ها ۱۹۸
- ل) حیوانات خانگی و تغذیه آنها ۱۹۸
- م) کشتی‌های تجاری و مسافرتی ۱۹۹
- ن) مستثنیات به موجب قوانین خاص در عراق ۱۹۹
- گفتار دوم - نقد و بررسی مستثنیات دین در قوانین کشورهای اسلامی ۱۹۹
- نتیجه‌گیری نهایی و رایه در کنار ۲۰۸
- پیشنهاد اصلاحی ۲۱۴
- قانون لزوم رعایت مستثنیات دین ۲۱۵
- منابع ۲۱۷

دیباچه استاد دکتر سید حسین صفایی

یکی از موضوعات مهمی که در آیین دادرسی مدنی و اجرای احکام و اسناد رسمی مطرح و مورد بحث واقع می‌شود، مستثنیات دین است. منظور از مستثنیات دین اموالی است که بستانکار نمی‌تواند از طریق مراجع قانونی آنها را توقیف و طلب خود را از آنها استیفا نماید. به بیان دیگر، مستثنیات دین آن مقدار از اموال مدیون است که برای پرداخت دین نمی‌تواند قمار گرفته و گرفت و آن را به فروش رساند.

نهاد مستثنیات دین در قوانین کشورهای خمدن با در نظر گرفتن نیازهای ضروری مدیون و برای رعایت حال مدیون و جلوگیری از ضرر و عسر و حرج او تشریع شده و در حقیقت نوعی احترام به شخصیت مدیون است. در قانون آیین دادرسی مدنی ایران، مسکن مورد نیاز، اثاثیه مورد نیاز زندگی، اذرفه موجود به قدر احتیاج، کتب و ابزار علمی و تحقیقاتی، و وسایل و ابزار کار که به پیشه‌وران و کشاورزان که وسیله امرار معاش می‌باشد به عنوان مستثنیات دین ذکر شده است (ماده ۵۲۴ ق.آ.د.م).

در قدیم که احترامی برای شخصیت مدیون قائل نبودند مستثنیات دین را نیز نمی‌پذیرفتند و طلبکاران علاوه بر اموال مدیون، نسبت به شخص او خود را ذی حق می‌دانستند و در صورت استنکاف یا عجز او از پرداخت دین، حتی شخص مدیون را

به بردگی می گرفتند و او را به کار اجباری به سود بستانکار وامی داشتند. در واقع دین و عدم پرداخت آن یکی از اسباب بردگی در اقوام قدیم به شمار می آمد. خورباخ محقق آلمانی، در تحقیقات گسترده ای که در حقوق اقوام قدیم انجام داده به این نکته اشاره کرده است (حسن افشار، ۱۳۵۵: ۲۳).

البته بردگی در عصر جدید لغو شده و حتی در قوانین امروز بسیاری از کشورها توقیف مدیون برای دیون مدنی مغایر حقوق بشر به شمار آمده و منع گردیده است. به هر حال مستثنیات دین در حقوق اسلامی و حقوق ایران، مانند دیگر کشورهای متمدن، یافته شده و قواعدی راجع به آن در فقه اسلامی و در قوانین موضوعه ایران آمده است که قابل بحث و بررسی است و تحقیق در این زمینه دارای فایده علمی و عملی اندر نا پذیر است.

خوشبختانه آقای سید مهدی برداشتی که از فضایل برجسته حوزه و دانشگاه هستند به این کار پرداخته و کتابی علمی و باارزش در این باب فراهم آورده اند که اینک به جامعه حقوقدانان و فقههای کشور تقدیم می شود.

در این کتاب، مستثنیات دین از منظر فقهی، به سه روی تحلیل شده و به ویژه سابقه و مبانی فقهی آن با استفاده از منابع متعدد بررسی گردیده است. مؤلف به بحث فقهی که قسمت عمده کتاب را تشکیل می دهد و شاید جالب ترین بخش آن باشد اکتفا نکرده بلکه به قوانین موضوعه ایران و تحول آنها پرداخته و پراکندگی قوانین را به درستی مورد نقد قرار داده و برای آن چاره جویی کرده است.

کتاب در دو بخش نگارش یافته است: در بخش اول مفاهیم، ماهیت و تاریخچه مستثنیات دین بررسی شده و در بخش دوم مبانی و ضوابط مستثنیات دین با نگاهی تطبیقی به حقوق کشورهای اسلامی مورد مطالعه قرار گرفته است.

در نتیجه گیری کتاب، مطالب قابل توجهی مطرح شده که متضمن اندیشه های شخصی و دستاوردهای علمی نویسنده است.

از جمله مؤلف به این نکته اشاره می‌کند که اصل و قاعده کلی آن است که تمام اموال بدهکار قابل توقیف است، مگر جایی که قانون‌گذار برخلاف آن تصریح کرده باشد. ضمناً مؤلف از اصل یاد شده نتیجه می‌گیرد که برای استثنای چیزی از توقیف و فروش لازم است دلیلی بر آن ارائه شود و بار اثبات بر عهده مدیون است و هر جا تردید داشته باشیم که مالی قابل توقیف است یا نه، آن مال قابل توقیف خواهد بود. در مورد مبنای مستثنیات دین مؤلف مبنای لاضرر و نفی عسر و حرج را پذیرفته که قابل توجه است.

در پایان کتاب مؤلف اصلاح مقررات پراکنده ایران را پیشنهاد کرده و بدین منظور طرح «قانون حمایت مستثنیات دین» را ارائه کرده که حاکی از تفکر و تعمق و قوه استنباط فقهی و حقوقی است.

ما مطالعه این کتاب ارزنده را به حقوقدانان و دانشجویان حقوق توصیه می‌کنیم و موفقیت بیشتر مؤلف را در کارهای پژوهشی در زمینه فقه و حقوق از خداوند بزرگ خواستاریم.

دکتر سید حسین صفایی

آبان‌ماه ۱۳۸۹

مقدمه مؤلف

از روزی که بشر با عهدهات و قراردادهای آشنا شد؛ با مسئله «دین» و «مستثنیات» آن نیز آشنا گردید. در جمع به هنگام مجازات بزهکار و مجرم و ضبط اموال وی، این موضوع، همواره مورد توجه بوده است که اموالی در زندگی بشر هست که لازمه گذران زندگی او بوده و برای هر انسانی واجد اهمیت فراوان است و جزء ضروریات ادامه حیات و بقای زندگی است و در واقع جزء حقوق شخصیت انسان بوده و از عناصر تشکیل دهنده آن می باشد^۱، بنابراین نمی توان این گونه اموال و اشیا را که لازمه بقا و حیات انسان است از او سلب نمود در در مقام ایفای دیون و تعهدات وی بر آنها مستولی شد و از او باز ستاند، پس باید بین اموال که در مدیون اخذ می شود و یا در مقام احقاق حق، توقیف و ضبط می شود، مواردی را استثنا کرد، فلسفه وجودی «مستثنیات دین» که در واقع به معنای استثنای از توقیف و ضبط است، جلوگیری از ایجاد اخلال در معیشت و زندگی مدیون می باشد و این تأسیس حقوقی پس از رشد فکری و حقوقی افراد بشر و قانون گذاران در طول زمان ایجاد شد.

۱. علامه حلی در مقام استدلال بر استثناء مسکن از توقیف و فروش می فرماید: «ولا يجوز بيع دار السكنى عند علمائنا اجمع - خلافاً للعلماء لان في ذلك اضراراً بالمديون اذ لا بد له من مسكن فان الانسان مدني بالطبع لا يمكنه ان يعيش بغير مسكن» علامه حلی، تذکره الفقهاء مؤسسه آل البیت، چاپ اول، ۱۴۲۳هـ.ق، قم، جلد ۱۳، ص ۱۴.

در زمان‌های بسیار دور هرگاه مدیون، بدهی خود را ادا نمی‌کرد او را به غلامی می‌بردند و به شدت از او در مقابل دینش کار می‌کشیدند و تا زمان استیفای کامل دین، رهایش نمی‌کردند، رفته‌رفته هرچه بیشتر انسان خود را به وجود تعهدات و ملزم بودن به آنها مقید می‌دید برای احترام به زندگی شخصی و نیازهای اولیه‌اش ارفاقاتی قائل شد، بنابراین باید پذیرفت که مسئله «دین» یک تأسیس حقوقی امضایی می‌باشد که قبل از اسلام نیز به شکل‌های مختلف رایج بوده و حتی در آن زمان نیز لازمه گذشتن زندگی بوده است و اسلام نیز این تأسیس حقوقی را مورد تأیید و تأکید قرار داده است.

قرآن کریم در ط. ب. ن. ترین آیه کریمه به مسئله «دین» اشاره نموده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَيَّنْتُمْ بَيْنَ يَدَيْهِمْ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُبَ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ...»^۱ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! هرگاه خواستید با یکدیگر دین و تعهدی ببندید و به یکدیگر مدیون شدید آن را بنویسید و برای نوشتن آن باید از بین شما نویسنده عادل باشد...».

فاضل مقداد از این آیه شریفه حدود ۲۱ حکم استخراج نموده است که در رأس آنها، اباحه اخذ وام می‌باشد.^۲

علاوه بر اینکه دلایلی در دست است که رسول خدا (ص) و امامان (ع) و امامان معصوم (ع) وام گرفته‌اند.^۳ شایسته ذکر است که مسئله مشروعیت «بیز» و بحث

۱. سوره بقره / ۲۸۲.

۲. فاضل مقداد، کثر العرفان فی فقه القرآن، المجمع العالمی للتقريب بين المذاهب الاسلامیه، چاپ اول، قم، ۱۳۸۰، ج ۲، ص ۵۴.

۳. کافی - الفروع، ج ۵، صص ۹۳، ۹۶، ۹۷.

مستثنیات آن صرفاً از مباحث حقوق اسلامی نمی‌باشد، بلکه استثنای برخی از اموال مدیون برای توقیف در تمام قوانین جدید کشورهای متعین نیز آمده است.^۱

از طرف دیگر با توجه به اینکه قوانین و مقررات بشری همواره در معرض تغییر و تحول است و گذشت زمان، غبار کهنگی بر چهره بسیاری از قوانین می‌نشانند، این رسالت مراجع قانون‌گذاری است که هر از چند گاهی، گرد و غبار نشسته بر اثر گذشت زمان را از چهره مقررات زدوده و آنها را با آهنگ شرایط و زمان منطبق نمایند. علاوه بر این، وقوع تغییرات و تحولات اساسی در کشور نیز اقتضا می‌کند که برخی از قوانین گذشته به کلی نسخ شده، مقررات و قوانین تازه‌ای جایگزین آنها گردد، همین امر را جاب می‌نماید که اصلاح و بازنگری در مقررات به‌ویژه در بخش قوانین عادی، همواره مورد نظر قانون‌گذار قرار داشته باشد تا شاهد رفع نواقص و کاستی‌ها و درنهایت پیراسته حقوق کشور باشیم.

در کنار تمام این مسائل، بحث لزوم تطبیق قوانین و مقررات با اصول و موازین شرعی نیز ضرورت بازنگری و اصلاح در قوانین مغایر با مبانی شرعی را دوجندان نموده است، اصل چهارم قانون اساسی می‌گوید: «کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر اینها باید براساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر بر عهده فقهای شورای نگهبان است».

در کنار اصل فوق، اصل هفتاد و دوم قانون اساسی است که بر عدم مغایرت قوانین موضوعه با اصول و احکام مذهب رسمی کشور و قانون اساسی تأکید نموده است. از این‌رو از همان ابتدای پیروزی انقلاب، تلاش برای انطباق قوانین و مقررات با موازین اسلامی، وجهه همت شورای انقلاب، دولت موقت و پس از آن مجلس

۱. «ان القوانين الحديثه فی الدول المتعده» - کافه قد استثنی بعض اموال المدین و منعت حجزها لعوامل مختلفه علی مظفر حافظ، شرح قانون التنفيذ، ۱۹۷۴م، بغداد، ص ۱۷۳.

شورای اسلامی به عنوان نهادهای قانون گذاری از یک سو و شورای نگهبان به عنوان نهاد نظارتی از سوی دیگر قرار گرفت، این رویکرد مثبت و به جا از آنجا که با آهنگی نسبتاً پرشتاب و بدون کارشناسی فقهی - حقوقی کافی، صورت گرفت به زودی موجب بروز آشفتگی هایی در بخش های مختلف به ویژه در نظام دادگستری و آیین دادرسی گردید. امری که در حوزه بحث ما یعنی «مستثنیات دین» نیز دیده می شود.

در واقع موضوع «مستثنیات دین» در قوانین موضوعه ایران تحولات قابل توجهی را پشت سر نهاده، این تحولات عمدتاً در جهت توسعه یا تضییق محدوده و مصادیق آن بود است که آن نیز ناشی از عدم تعریف و شناخت دقیق از مبانی و ضابطه تعیین «مستثنیات دین» می باشد. پراکندگی مقررات در قلمرو موضوع، یکی از عمده ترین مشکلات در این خصوص می باشد، همین جهات ما را بر آن داشته است تا ضمن بررسی مبانی نظری استناد کردن برخی اموال از توقیف، برای یکسان سازی مقررات موجود اقدام به نگارش این مجرعه نماییم.

به هر حال ما در این نوشتار درصددیم تا به رسمیت های زیر پاسخ دهیم:

۱. حکمت یا علت استناد شدن برخی از اموال مدیون از توقیف چیست؟

۲. معیار در عدم توقیف «ما یلیق بحاله» است یا «ما یلیق بحاله» و یا «عسر و

حرج»؟

۳. آیا موارد و مصادیق مذکور در قانون حصری می باشند یا تمثیلی؟

۴. بر فرض موضوعیت داشتن عناوین مذکور در باب مستثنیات دین، آیا

حکومت می تواند به خاطر پاره ای مصالح اجتماعی و از باب الزامات حکومتی بعضی از مصادیق آن را از شمول ادله مستثنیات دین خارج نماید یا شرایطی را برای

آن پیش بینی کند؟

۵. آیا می‌توان بین اسباب دین فرق گذاشت مثلاً چنانچه مدیون سوء نیت داشته یا مقصر بوده محدوده مستثنیات دین را مضیق نمود؟ مدیون شدن شخص یا اعسار او، گاهی معلول یک حادثه است، مانند سرقت، آتش سوزی، تصمیمات اقتصادی یا اجتماعی دولت و از این قبیل گاهی خود شخص در ایجاد حالت اعسار مؤثر است مثل کسی که در کسب خود انضباط ندارد و اهل اسراف است.

۶. آیا منزل مسکونی متوفی قابل توقیف است؟ در فرض مثبت بودن جواب، اگر متوفی دارای صغار باشد و دین او نیز مستوعب باشد آیا نباید مصلحت صغار را در نظر گرفت؟

۷. اگر مدیر بددلا به مسکن مورد نیاز دسترسی داشته باشد از قبیل منزل پدری، منزل موقوفه، منزل سازمان کارکنان دولت، توانایی اجاره نشینی و غیره آیا می‌توان منزل شخصی وی را توقیف نمود؟

۸. در صورتی که معیار عدم برتک «سوء حرج» باشد، هرگاه بین حرج مدیون و دائن تقابل و تعارض ایجاد شود، چه باید کرد؟ مثل اینکه اگر اموال مورد نیاز مدیون از توقیف استثناء شود و او اموال دیگری هم داشته باشد که با آن بدهی‌های خود را پردازد، در این صورت دائن در حرج واقع می‌شود، چه بسا مجبور شود دست به فروش اموال مورد نیاز خود بزند تا آبرویش را حفظ کند.

و سؤالاتی از این دست که ما سعی خواهیم داشت در حد توان و بضاعت علمی خویش به آنها جواب دهیم. نگارنده سعی نموده تا موضوع را از منظر منابع فقهی مورد مطالعه قرار دهد و قوانین موضوعه را با هدف بررسی میزان تطابق آن با مبانی فقهی ارزیابی نماید و آن را به جامعه حقوقی کشور تقدیم کند، نویسنده امیدوار است تا نوشتار حاضر برای پویندگان دانش حقوق در مقاطع مختلف به‌ویژه در مقاطع تحصیلات تکمیلی مؤثر واقع گردد، برای آشنایی هرچه بیشتر دانشجویان حقوق در استنباط و بهره‌برداری از کتب فقهی، عمداً نقل قول‌های مستقیم متون

فقهی در پاورقی‌ها را بیشتر از حد متعارف آورده‌ایم، بدیهی است تلاش نگارنده بر این بوده تا در حد بضاعت علمی خود، اثری به دور از نقص و کاستی ارائه دهد. قطعاً نظرات اساتید محترمی که به عنوان ارزیاب، بر این کار نظارت داشته‌اند از اشکالات این اثر بسیار کاسته است. باوجوداین از پیشنهادات و انتقادات صاحب‌نظران گرامی استقبال می‌کنیم. امید است این اثر ناجیز مورد رضای حق و مورد قبول اهل دانش و فرهنگ قرار گیرد.

انشاء...!

سید مهدی میرداداشی

دی‌ماه ۱۳۸۹

قم مقدس

www.ketab.ir